

Received:
2025-03-08
Revised:
2025-05-05
Accepted:
2025-07-12
Published:
2025-09-19

ISSN: 2008-6121
E-ISSN: 2645-5218

Identification of the components and indicators of cognitive warfare affecting the social and military behavior of personnel in battlefield management

Sajad Alimohammadi ^{1*} | Ali Abyar ² | Asghar Asgharzadeh ³

Abstract

Cognitive warfare, by influencing the perception and behavior of forces, has emerged as a primary challenge in battlefield management, underscoring the critical need to comprehend its multifaceted dimensions. This study aims to provide a comprehensive approach to identifying the components and indicators of cognitive warfare that impact the social and military behavior of personnel, with the ultimate objective of formulating strategies to enhance capabilities and reduce vulnerabilities against such threats. The central research question addressed is: What are the components and indicators of cognitive warfare in battlefield management that affect the social and military behavior of personnel? This research was conducted qualitatively using documentary content analysis, with data extracted from credible scientific sources and analyzed through documentary and comparative methods. The findings reveal that cognitive warfare influences the social and military behavior of forces through components such as perception and cognition (indicators including information analysis capability and media literacy), emotions and feelings (morale and motivation), social structure (group cohesion), and the information environment (cyber space management), thereby affecting the success of operations. The study concludes that strengthening perception, enhancing morale and cohesion among forces, and effectively managing information through cognitive skill training and resilient cyber infrastructure are key strategies for countering cognitive warfare. This multidimensional approach can significantly improve the performance and decision-making of forces on the battlefield.

Keywords: Cognitive Warfare Battlefield Social behavior military behavior.

1. Corresponding author: Instructor, Command and Staff College, AJA Command and Staff University, Tehran, Iran. [Email: s.alimohamamadi33@casu.ac.ir](mailto:s.alimohamamadi33@casu.ac.ir)
2. Instructor, Support Group, Support Training Center, Tehran, Iran.
3. Assistant Professor, Department of Social Sciences, Faculty of Social Sciences, AJA Command and Staff University, Tehran, Iran.

شناسایی مؤلفه‌ها و شاخص‌های جنگ شناختی مؤثر بر رفتار اجتماعی و نظامی کارکنان در مدیریت صحنه نبرد

سجاد علی محمدی^{۱*} | علی آبیاری^۲ | اصغر اصغرزاده^۳

چکیده

جنگ شناختی با تأثیرگذاری بر ادراک و رفتار نیروها، به یکی از چالش‌های اصلی در مدیریت صحنه نبرد تبدیل شده و ضرورت درک ابعاد آن را بیش‌ازپیش آشکار کرده است. این پژوهش باهدف ارائه رویکردی جامع برای شناسایی مؤلفه‌ها و شاخص‌های جنگ شناختی که بر رفتار اجتماعی و نظامی کارکنان اثر می‌گذارد، به دنبال تدوین راهبردهایی برای تقویت توانمندی‌ها و کاهش آسیب‌پذیری در برابر این تهدیدات است. سؤال اصلی تحقیق این است که مؤلفه‌ها و شاخص‌های جنگ شناختی در مدیریت صحنه نبرد که بر رفتار اجتماعی و نظامی کارکنان تأثیر دارند کدامند؟ این مطالعه به‌صورت کیفی و با روش تحلیل محتوای اسنادی انجام شد و داده‌ها از منابع معتبر علمی استخراج و با تحلیل اسنادی و مقایسه‌ای بررسی شدند. یافته‌ها نشان داد که جنگ شناختی از طریق مؤلفه‌هایی مانند ادراک و شناخت (شاخص‌هایی نظیر توانایی تحلیل اطلاعات و سواد رسانه‌ای)، عواطف و احساسات (روحیه و انگیزه)، ساختار اجتماعی (انسجام گروهی) و محیط اطلاعاتی (مدیریت فضای سایبری) بر رفتار اجتماعی و نظامی نیروها اثر می‌گذارد و موفقیت عملیات را تحت تأثیر قرار می‌دهد. نتیجه‌گیری پژوهش بر این است که تقویت ادراک، افزایش روحیه و انسجام نیروها و مدیریت صحیح اطلاعات از طریق آموزش مهارت‌های شناختی و ایجاد زیرساخت‌های مقاوم سایبری، راهبردهای کلیدی برای مقابله با جنگ شناختی هستند و این رویکرد چندبعدی می‌تواند عملکرد و تصمیم‌گیری نیروها را در صحنه نبرد بهبود بخشد.

کلیدواژه‌ها: جنگ شناختی، صحنه نبرد، رفتار اجتماعی، رفتار نظامی.

۱. نویسنده مسئول: مربی، دانشکده فرماندهی و ستاد، دانشگاه فرماندهی و ستاد آجا، تهران، ایران.

Email: s.alimohamamadi33@casu.ac.ir

۲. مربی، گروه پشتیبانی، مرکز آموزش پشتیبانی، تهران، ایران.

۳. استادیار، گروه علوم اجتماعی، دانشکده علوم اجتماعی، دانشگاه فرماندهی و ستاد آجا، تهران، ایران.

مقدمه

از ابتدای خلقت تا کنون، انسان جنگ‌های متفاوتی را تجربه کرده است. جنگ‌هایی مانند جنگ سخت، نیمه سخت، جنگ نرم، جنگ سرد، بیوتروریسم، جنگ اقتصادی و ... نمونه‌هایی از این دست هستند. جنگ شناختی مدرن‌ترین شیوه جنگ در زمان حاضر است. جنگی که به معنای هدف قرار دادن قوه شناخت عمومی مردم و نخبگان جامعه هدف با تغییر هنجارها، ارزش‌ها، باورها، نگرش‌ها و رفتارها از طریق مدیریت ادراک و برداشت است (خوزین، ۱۴۰۰: ۱). در سال‌های اخیر اهمیت پرداختن به علوم شناختی روزبه‌روز در حال افزایش است چراکه این حوزه دانشی با ذهن و تفکر برون آمده از مغز ارتباط دارد. علوم شناختی جزء لاینفک زندگی ماست زیرا ماهیت انسان به شناخت او بستگی دارد و انسانیت ما در گرو تفکرمان (جوانی، ۱۴۰۱: ۱۰).

جنگ شناختی به عنوان یکی از ابعاد نوین جنگ، به‌ویژه در دنیای دیجیتال و پیشرفت‌های فناورانه، توجه بسیاری از محققان و نظریه‌پردازان نظامی را به خود جلب کرده است. این نوع جنگ به تأثیر بر افکار، احساسات و رفتارهای هدف قرار گرفته و به‌ویژه در مدیریت صحنه نبرد، اهمیت فزاینده‌ای پیدا کرده است. جنگ شناختی شامل استفاده از اطلاعات، تبلیغات و روان‌شناسی برای دستیابی به برتری نسبت به دشمن است و بر اساس نظریه‌های مختلفی مانند نظریه بازدارندگی، نظریه نظام‌های پیچیده و نظریه‌های ارتباطات اجتماعی شکل می‌گیرد (هافمن، ۲۰۱۲؛ رانسیر، ۲۰۱۷).

در دنیای مدرن، معلومات به عنوان یک ابزار قدرتمند برای هدایت و کنترل میدان نبرد به شمار می‌رود. کشورها و گروه‌ها به جای درگیری‌های فیزیکی مستقیم، به سمت نبردهای روانی و شناختی حرکت کرده‌اند تا تأثیر خود را بر افکار عمومی و تصمیم‌گیری‌های استراتژیک اعمال کنند (گات، ۲۰۰۶). در چهارچوب این مقاله، تلاش می‌شود تا مفاهیم بنیادی و مبانی نظری جنگ شناختی به طور عمیق مورد بررسی قرار گیرد و اهمیت آن در مدیریت صحنه نبرد با تمرکز بر رویکردهای فرا ترکیب تحلیل شود.

در زمان حاضر، واژه‌ی جنگ شناختی و مفهوم آن، در میان قدرت‌های بزرگ و متخاصم مطرح و به صورت فزاینده‌ای مورد توجه نهادهای نظامی، سیاسی و دانشگاهی قرار گرفته است. در

1. Hoffman
2. Rancière
3. Gat

جنگ شناختی، تفکر جامعه‌ی هدف و انسان‌ها به صحنه‌ی عملیات تبدیل شده و هدف، در مرحله اول اثرگذاری بر روی ذهن افراد و در مرحله‌ی بعد اثرگذاری بر روی عملکردشان است. جنگ شناختی، رهیافتی ترکیبی از ظرفیت‌های نبرد غیر جنبشی متعلق به فضای سایبر، اطلاعات، روانشناسی، مهندسی اجتماع برای پیروزی در جنگ، بدون رودررویی فیزیکی است، موردی که به ابزار محبوب و اصلی دستیابی به اهداف توسعه‌طلبانه قدرت‌های استکباری، بدون درگیری نظامی، تلفات و با هزینه‌ی پایین تبدیل شده است (عراقی و همکاران، ۱۴۰۱: ۱).

جنگ شناختی به عنوان یکی از نوین‌ترین شیوه‌های جنگ در دوران معاصر شناخته می‌شود که هدف آن تأثیرگذاری بر ادراکات، باورها، نگرش‌ها و رفتارهای جامعه هدف است. این نوع جنگ با تمرکز بر تغییر هنجارها و ارزش‌ها، بدون نیاز به درگیری فیزیکی، تلاش می‌کند تا به اهداف استراتژیک خود دست یابد. جنگ شناختی از ابزارهای متنوعی نظیر اطلاعات، روان‌شناسی، علوم اجتماعی و مهندسی اجتماعی بهره می‌گیرد تا ذهنیت و رفتار جوامع هدف را به نفع خود شکل دهد.

اهمیت این موضوع به دلیل پیشرفت‌های فناوریانه و پیچیدگی‌های روزافزون در صحنه نبرد قابل توجه است. در حال حاضر، جنگ شناختی یکی از ابزارهای اصلی قدرت‌های بزرگ برای دستیابی به اهداف سیاسی، اقتصادی و نظامی بدون نیاز به استفاده از تسلیحات متعارف است. این روش توانسته است تأثیر عمیقی بر نحوه تصمیم‌گیری، افکار عمومی و حتی ائتلاف‌ها و استراتژی‌های نظامی کشورها داشته باشد. با توجه به رشد چشمگیر این حوزه و نقش حیاتی آن در جنگ‌های مدرن، بررسی ابعاد و مؤلفه‌های آن از اهمیت زیادی برخوردار است.

هدف پژوهش حاضر، شناسایی مؤلفه‌ها و شاخص‌های مؤثر بر جنگ شناختی مؤثر بر رفتار اجتماعی و نظامی کارکنان در مدیریت صحنه نبرد است. این پژوهش تلاش می‌کند تا با تحلیل علمی و مبتنی بر داده‌های معتبر، به درکی جامع از ابعاد و تأثیرات این نوع جنگ دست یابد. پرسش اصلی این است که مؤلفه‌ها و شاخص‌های جنگ شناختی در مدیریت صحنه نبرد که بر رفتار اجتماعی و نظامی کارکنان تأثیر می‌گذارند کدامند؟ پاسخ به این سؤال می‌تواند به توسعه راهبردهای مقابله‌ای و ارتقاء توانمندی‌های نظامی و غیرنظامی در برابر تهدیدات شناختی کمک شایانی کند.

مبانی نظری

مقام معظم رهبری در بیانات خود در خصوص اهمیت جنگ می‌فرمایند: امروز جنگ‌های دنیا جنگ‌های ترکیبی است. جنگ سخت، جنگ نرم، جنگ فکری، جنگ فرهنگی، جنگ با سلاح‌های گوناگون، جنگ شناختی و امثال این‌ها با همدیگر مایه تهاجم به یک ملت یا کشور است. (بیانات مقام معظم رهبری در مراسم دانش‌آموختگی دانشگاه‌های افسری ۱۴۰۱/۷/۱۱).

جنگ شناختی

جنگ شناختی به معنای استفاده از علوم شناختی در هدف قرار دادن قوه شناخت عموم مردم و نخبگان جامعه هدف با تغییر هنجارها، ارزش‌ها، باورها، نگرش‌ها و رفتارها از طریق مدیریت ادراک و برداشت است (جوانی ۱۴۰۱: ۱۳). جنگ شناختی نوعی نبرد برای کنترل یا تغییر نحوه واکنش افراد نسبت به اطلاعات دریافتی است و هدف آن فروپاشی دشمن از درون، بدون اقدام سخت است. در این جنگ، سلاح موشکی جای خود را به سلاح رسانه‌ای می‌دهد و همه افراد می‌توانند ابزار یا عامل آن باشند، چون این جنگ، نبرد تفکر و باورهاست. راهبرد اصلی آن تمرکز بر تغییر فکر، رفتار و پارادایم‌های ذهنی جامعه هدف است. هدف نهایی، تحمیل اراده به دشمن، ایجاد آشوب ذهنی، اختلال در تصمیم‌گیری و سلب اعتبار است. جنگ شناختی رهیافتی ترکیبی از ظرفیت‌های فضای سایبری، روان‌شناسی و مهندسی اجتماع برای پیروزی بدون رویارویی فیزیکی است. (برنال^۱ و همکاران، ۲۰۲۰: ۱۹-۲۰).

جدول شماره ۱. نسبت جنگ شناختی با مفاهیم مرتبط (عراقی و همکاران، ۱۴۰۱: ۷)					
مشخصات	جنگ روانی	جنگ الکترونیکی	جنگ فضای مجازی	جنگ اطلاعاتی	جنگ شناختی
استفاده از داده‌ها و روندها			*	*	*
تأثیرگذاری بر افکار و رفتارها	*				*
دسترسی به حداکثر مردم			*		*
تمایل به گردش اطلاعات	*	*		*	*

1. Bernal

تعریف رفتار اجتماعی و رفتار نظامی

رفتار اجتماعی به تعاملات و اعمال افراد در یک زمینه اجتماعی گفته می‌شود و شامل ارتباط، همکاری، رقابت و درگیری است. این رفتار تحت تأثیر موقعیت و نوع روابط شکل می‌گیرد و بسته به زمینه، ممکن است متفاوت باشد. درک این وابستگی زمینه‌ای برای فهم تعاملات اجتماعی اهمیت زیادی دارد. رفتار اجتماعی با فرآیندهای شناختی هدایت می‌شود، یعنی نحوه درک و تفسیر افراد از اطلاعات اجتماعی بر رفتارشان تأثیر می‌گذارد. همچنین، عواطف نقش مهمی دارند؛ ادراک مثبت یا منفی از روابط می‌تواند به‌طور چشمگیری نحوه رفتار افراد را تغییر دهد (پیتز^۱، ۲۰۰۸).

رفتار نظامی به مطالعه اعمال انسان در زمینه‌های نظامی، با تمرکز بر سطوح فردی، گروهی و نهادی اشاره دارد. این رشته شامل رشته‌های مختلف است و به موضوعاتی مانند رهبری، روحیه و رابطه بین نیروهای نظامی و جامعه می‌پردازد (لوکا^۲، ۲۰۲۲).

این تعاریف به‌عنوان پایه‌ای برای تحلیل تأثیر جنگ شناختی بر کارکنان در این مطالعه استفاده شده‌اند.

صحنه نبرد

قسمتی از خشکی، دریا و هوا که به‌طور مستقیم عملیات جنگی در آن انجام شده یا ممکن است انجام گیرد یا سرزمین وسیعی متشکل از یک حدود جغرافیایی معین که در آن محدوده واحدهای نظامی (رزمی، پشتیبانی رزمی و پشتیبانی خدمات رزمی) گسترش یافته‌اند (رضایی و همکاران، ۱۳۹۹).

اهداف جنگ شناختی دشمن در ایران

رسانه‌ها انواع گوناگونی از اطلاعات و محتوا را انتقال داده و شیوه‌هایی را که افراد زندگی اجتماعی را تفسیر کرده و نسبت به آن واکنش نشان می‌دهد را با کمک نظم دادن به تجربه ما از زندگی اجتماعی، قالب‌ریزی می‌کنند (کیدنز^۳، ۴۷۹:۱۳۸۹). جمهوری اسلامی ایران، یکی از کانون‌های اصلی هدف جنگ شناختی در دنیاست؛ اما این جنگ، نسبت به نبردهای دیگر دارای پیچیدگی و ظرافت بیشتری است. جنگ شناختی جنگی است که شباهت‌هایی به جنگ نرم دارد. در جنگ نرم، صرفاً

1. Peets
2. Luca
3. Giddens

تلاش بر تضعیف باورها و افراد یک سرزمین است، اما در جنگ شناختی، از رسانه‌های جدیدتر و فضای مجازی برای تحت تأثیر قرار دادن افراد جامعه استفاده می‌کند، بدون اینکه خود را نشان دهند که پژوهشگران مقاله به مهم‌ترین اهداف جنگ شناختی دشمن اشاره می‌کند:

۱- تحریف واقعیت‌ها (جاودانی مقدم، ۱۳۹۰: ۴۷) و (خرازی آذر و همکاران، ۱۳۸۸: ۱۶۵)

۲- ایجاد یاس و ناامیدی (صفری شالی و همکاران، ۱۳۹۷: ۱۴۷)

۳- نادیده گرفتن دستاوردها و پیشرفت‌های عظیم انقلاب (سیاه‌پوش، ۱۳۹۹: ۸۷۷)

۴- خدشه وارد کردن غیرت دینی و زیر سؤال بردن سنت‌های الهی (ابراهیمی فر، ۱۳۹۸: ۴۴) و (فریدمن، ۲۰۰۲: ۱۵).

جنگ شناختی در مدیریت صحنه نبرد

جنگ شناختی یک حوزه نوظهور است که بر دست‌کاری فرایندهای شناختی دشمنان برای دستیابی به اهداف استراتژیک تمرکز دارد (جوانی، ۱۳۹۹: ۲). درک مفاهیم اساسی و مبانی نظری آن برای مدیریت صحنه نبرد مؤثر بسیار مهم است. در اینجا نکات کلیدی وجود دارد که زمینه تحقیق را مشخص می‌کند:

جنگ شناختی به معنای استفاده از علوم شناختی در هدف قرار دادن قوه شناخت عموم مردم و نخبگان جامعه هدف با تغییر هنجارها، ارزش‌ها، نگرش‌ها و رفتارها از طریق مدیریت ادراک و برداشت است. این نوع جنگ، شکل تکامل‌یافته‌تر، پیشرفته‌تر، عمیق‌تر، وسیع‌تر جنگ نرم و جنگ روانی است که عمدتاً با لایه‌های درونی مغز و ذهن مخاطب ارتباط برقرار کرده و به‌طور غیرمستقیم و نامحسوس به مدیریت ادراک و برداشت او از طریق مدیریت هدفمند اطلاعات مشغول می‌شود. تغییر نگرش در جامعه هدف، ایجاد اختلال و تغییر دستگاه محاسباتی، اثربخش نمودن جنگ اطلاعاتی، قطبی و رادیکال‌سازی، ایجاد گسست عاطفی-ادراکی بین توده‌ها و نخبگان با حاکمیت و نهایتاً تضعیف و زوال سرمایه‌های فرهنگی-اجتماعی از کارهای ویژه جنگ شناختی است (جوانی، ۱۳۹۹: ۴).

هدف نهایی جنگ شناختی تضعیف، نفوذ و به‌طور بالقوه تسکین موجودیت هدف با تغییر چشم‌انداز شناختی آن است. این می‌تواند منجر به تغییرات قابل توجهی در تعادل قدرت در سناریوهای درگیری شود (محبوب عشرت آبادی و شکوری، ۱۴۰۱: ۲).

جنگ شناختی (CW) ادراکات، عواطف و خاطرات را برای به دست آوردن مزیت‌های استراتژیک در مدیریت میدان نبرد دست کاری می‌کند. بر کنترل نحوه تفکر و عمل مردم، استفاده از علوم مغز و رفتار در کنار فناوری برای سرکوب مخالفان و ایجاد وضعیت مطلوب ظلم تمرکز دارد (پاستور^۱، ۲۰۲۴).

جنگ شناختی ذهن را به‌عنوان یک فضای نبرد و یک حوزه مورد بحث قرار می‌دهد. هدف آن ایجاد ناهماهنگی، جرقه زدن روایت‌های متناقض، قطبی کردن افکار و رادیکال کردن گروه‌ها است. جنگ شناختی می‌تواند باعث شود افراد به روش‌هایی عمل کنند که می‌تواند یک جامعه منسجم را مختل کند یا از هم جدا کند (سلطانی و همکاران، ۱۴۰۱: ۱۶۶).

جنگ شناختی، به معنای هدف قرار دادن قوه شناخت عمومی مردم و نخبگان جامعه هدف با تغییر هنجارها، ارزش‌ها، باورها، نگرش‌ها و رفتارها از طریق مدیریت ادراک و برداشت است. این نوع جنگ شکل تکامل یافته‌تر، پیشرفته‌تر، عمیق‌تر و وسیع‌تر جنگ روانی است که مبتنی بر جامعه شبکه‌ای (با زیرساخت رسانه‌های نوین) بوده و با مدیریت ادراک و برداشت انجام می‌گیرد. دشمن در جنگ شناختی امیدوار است تا مردم را نسبت به آینده ناامید، نسبت به نهادهای رسمی بدبین و نسبت به سرنوشت عمومی جامعه بی تفاوت کند. هدف جنگ شناختی، ایجاد تحول در چگونگی نگرش شما به محیط پیرامون و زمینه‌سازی برای انجام کاری خاص از جانب شما است (شاملو، ۱۴۰۳: ۱۱۳).

از دیدگاه ناتو، در جنگ شناختی اطلاعات مهمات است و گلوله مناسب باید در زمان و مکان مناسب شلیک شود. ناتو معتقد است که در جنگ شناختی دفاع مناسب حداقل مستلزم افزایش سطح آگاهی عمومی و متقاعدسازی عمومی در سطوح وسیع و توسعه این جنگ است (دفاعی) و از سویی دیگر مزیت در جنگ شناختی به کسی می‌رسد که اول دروغ رسانی یا شایعه پراکنی، انتشار عامدانه و برنامه‌ریزی شده اطلاعات نادرست یا گمراه کننده برای فریب مخاطبان را انجام می‌دهد (سلطانی و همکاران، ۱۴۰۱: ۱۷۶).

1. Pastor

برخی از استراتژی‌های جنگ شناختی که با اهداف بی‌ثباتی همسو هستند شامل موارد ذیل هستند.

جدول شماره ۲. استراتژی‌های جنگ شناختی
راهبردهای جنگ شناختی با اهداف بی‌ثباتی
افزایش قطبی‌سازی
تقویت کردن جنبش‌ها/اختلافات
مشروعیت‌زدایی از دولت / رهبری
ایجاد اختلال در فعالیت‌های اقتصادی کلیدی
مختل سازی در زیرساخت‌ها
سردرگمی در ارتباطات

جدول بالا راهبردهای جنگ شناختی با اهداف بی‌ثباتی را نشان می‌دهد (برنال^۱ و همکاران، ۲۰۲۰: ۱۳).

پیشینه پژوهش

در خصوص جنگ شناختی در گذشته پژوهش‌های مختلفی به صورت مجزا صورت گرفته و به اهمیت آن‌ها پرداخته است.

حسن محبوب عشرت‌آبادی و سعید شکوری مغانی (۱۴۰۱)، در مقاله خود با عنوان "از شناخت در رزم تا عرصه جنگ شناختی" که از روش تحلیل اکتشافی و تحلیل محتوایی متون استفاده نموده‌اند؛ یافته‌های آنان به رنسانس علوم و فناوری‌های شناختی، برتری آینده را برتری شناختی می‌داند و آن را در گرو قدرت‌نمایی در عرصه جنگ، جنگ شناختی ترسیم می‌کند. به همین دلیل ضروری به نظر می‌رسد که با ایجاد پژوهشکده‌های علوم و فناوری‌های جنگ شناختی، مراکز دفاع شناختی، قرارگاه فرماندهی رزم شناختی و تربیت افسران جنگ شناختی، زمینه‌هایی فراهم آورد تا بتوان به سیاست‌گذاری، خط‌مشی‌گذاری، برنامه‌ریزی و اقدام‌های عملی برای انجام عملیات آفندی و پدافندی در عرصه جنگ شناختی پرداخت، اشاره می‌کند.

1. Bernal

قاسم ترابی و محمدناصر طاهری زاده (۱۴۰۰)، در مقاله خود با عنوان "انقلاب سایبری و تحول مفهوم جنگ اطلاعاتی در عرصه روابط بین‌الملل" که با روش توصیفی-تحلیلی انجام گردیده؛ یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد که انقلاب ارتباطات و اطلاعات و انقلاب سایبری، جنگ اطلاعاتی از سطح عملیاتی و تاکتیکی به سطح راهبردی گسترش یافته و ابعاد سیاسی، اقتصادی، فرهنگی، اجتماعی در بر گرفته است. لذا دانش و به‌ویژه دانش سایبری کلید موفقیت در عرصه جنگ اطلاعاتی به شمار می‌آید.

سید برات قیامی و همکاران (۱۳۹۹)، در مقاله خود با عنوان "معماری سازمانی جنگ شناختی در ارتش جمهوری اسلامی ایران" که با روش تجزیه و تحلیل آمیخته (کمی و کیفی) انجام پذیرفته؛ یافته‌های آن اشاره دارد که اهداف جنگ شناختی تحول در نحوه نگرش انسان به محیط پیرامون هست و زمینه را برای انجام کاری خاص که به گستردگی کل کشور و تمام افراد جامعه اعم از نیروهای نظامی و غیرنظامی و حتی زنان و کودکان جامعه است را مهیا می‌سازد. دشمنان فرا منطق‌هایی از سالیان قبل جنگ شناختی را در حوزه‌های مختلف از قبیل جنگ الکترونیک و جنگ سایبری و جنگ روانی، در فضای مجازی و حقیقی به شدت علیه ایران شروع نموده‌اند.

محمدحسن باقری و همکاران (۱۳۹۹)، در مقاله خود با موضوع "چگونگی فرماندهی و کنترل صحنه جنگ آینده با تأکید بر دکترین نظامی و تعیین راهبردهای دفاعی مناسب ج.ا.ایران" که با رویکرد تحلیلی و توصیفی به مقوله چگونگی فرماندهی و کنترل در فضای سیال جنگ‌های ترکیبی آینده و دکترین نظامی جمهوری اسلامی در این خصوص پرداخته است. یافته‌های آن نشان می‌دهد؛ در جنگ شناختی اعتقادات، نگرش‌ها و رفتار نخبگان و عامه جامعه هدف قرار می‌گیرد. به عبارت دقیق‌تر، در جنگ شناختی مدیریت ادراک صورت دیگر ابعاد جنگ ادراکی یا شناختی قرار می‌گیرد که ترکیبی از طرح‌ریزی، عملیات امنیتی، پوشش و فریب و عملیات روانی است و به تغییر و دست‌کاری شناخت جامعه نسبت به نظام سیاسی منجر می‌شود. از بین بردن سرمایه‌های اجتماعی و معنوی نظام که سال‌ها با نظام همراه و همدل بوده‌اند، یکی از ویژگی‌های این جنگ است، برای این منظور دشمن با مستندسازی‌های پیچیده و حیل‌های رسانه‌ای زیرساخت‌های فکری و مذهبی نظام را زیر سؤال برده و اعتقادات گذشته مخاطبان را با تردید روبرو می‌کنند.

روش‌شناسی پژوهش

این پژوهش با استفاده از رویکرد فراترکیب (Meta-Synthesis) و بر اساس روش ساندلوسکی و باروسو (۲۰۰۷) انجام شده است. فراترکیب به عنوان روشی تأملی و تحلیلی، امکان تلفیق یافته‌های کیفی از مطالعات مختلف را فراهم می‌کند و برای بررسی پدیده‌های پیچیده‌ای مانند جنگ شناختی که نیازمند دیدگاهی جامع و چندجانبه است، مناسب است. این روش به پژوهشگران اجازه می‌دهد تا از تجربیات و نتایج پراکنده برای روشنگری بیشتر استفاده کنند و چارچوبی نظری برای تحلیل ارائه دهند. فرآیند فراترکیب در این پژوهش در چهار مرحله اجرا شده است که در ادامه تشریح می‌شود.

مرحله ۱: تعریف حوزه تحقیق

حوزه این پژوهش، شناسایی مؤلفه‌ها و شاخص‌های جنگ شناختی مؤثر بر رفتار اجتماعی و نظامی کارکنان در مدیریت صحنه نبرد است. این موضوع به دلیل تأثیر عمیق جنگ شناختی بر ادراک، رفتار و تصمیم‌گیری نیروها و همچنین تحولات سریع در این حوزه انتخاب شد. تمرکز بر جنبه‌های نظامی و اجتماعی جنگ شناختی، محدوده تحقیق را مشخص کرد. در این پژوهش، رفتار اجتماعی از طریق شاخص‌هایی مانند تمایل به همکاری یا مقاومت (ردیف ۲۵)، انسجام اجتماعی (ردیف ۳۲) و تأثیر رهبران افکار عمومی (ردیف ۳۶) سنجیده شده است. این شاخص‌ها نشان‌دهنده چگونگی تأثیر جنگ شناختی بر تعاملات گروهی هستند. رفتار نظامی نیز با شاخص‌هایی نظیر روحیه و انگیزه نیروها (ردیف ۹)، میزان مشارکت در فعالیت‌های نظامی (ردیف ۲۶) و توانایی انجام عملیات (ردیف ۲۸) اندازه‌گیری شده است که عملکرد عملیاتی نیروها را در میدان نبرد بازتاب می‌دهند.

مرحله ۲: مشخص کردن منابع

منابع این پژوهش شامل مقالات علمی، کتاب‌ها و گزارش‌های معتبر مرتبط با جنگ شناختی بود که از پایگاه‌های داده نظیر Google Scholar، SpringerLink و Web of Science جمع‌آوری شدند. معیارهای انتخاب شامل انتشار در بازه زمانی ۲۰۱۳-۲۰۲۴، ارتباط موضوعی با جنگ شناختی و مدیریت صحنه نبرد و اعتبار علمی (نمایه‌سازی در Scopus یا Web of

Science) بود. در گام نخست، ۱۰۴ منبع شناسایی شد که پس از غربالگری اولیه، ۵۰ منبع به دلیل عدم تطابق با اهداف حذف و ۵۴ منبع برای تحلیل نهایی انتخاب شدند. جامعه آماری پژوهش شامل کلیه مقالات علمی معتبر، گزارش‌های دولتی و نظامی و منابع خاکستری مرتبط با موضوع جنگ شناختی است. بازه زمانی بررسی منابع از سال ۲۰۱۰ تا ۲۰۲۳ تعیین شده است. به منظور گردآوری یک مجموعه منسجم از مطالعات مرتبط با موضوع «مفاهیم بنیادی و مبانی نظری جنگ شناختی در مدیریت صحنه نبرد»، چارچوب زمانی برای جستجوی منابع را به‌طور مشخص از ۲۰۱۳ تا ۲۰۲۴ میلادی تعیین گردید. این دوره زمانی شامل مهم‌ترین تحولات و نوآوری‌ها در زمینه جنگ شناختی و مدیریت اطلاعات است. روش‌های استفاده‌شده برای جستجو و انتخاب منابع آورده شده است:

جدول شماره ۳. کلیدواژه‌های جستجو		
۱۳	Cognitive Warfare Military	جنگ شناختی نظامی
۲۹	Battlefield Management	مدیریت صحنه نبرد
۴۲	Modern Warfare Strategies	استراتژی جنگ‌های مدرن
۱۸	Psychological Manipulation Techniques	تکنیک‌های نفوذ روانی
۴	Media and Cognitive Warfare	رسانه‌ها و جنگ شناختی

در ادامه جدولی برای معیارهای ارزیابی مقالات فراهم شده است. این جدول به ارزیابی مقالات مرتبط با جنگ شناختی و مدیریت صحنه نبرد کمک کند.

جدول شماره ۴. معیارهای ارزیابی مقالات	
معیارها	معیار پذیرش
زبان مقاله	مقاله باید به زبان انگلیسی یا زبان‌های معتبر علمی دیگر باشد که در جامعه بین‌المللی قابل فهم باشد.
بازه زمانی مقاله	مقاله باید در بازه زمانی ۲۰۱۳ تا ۲۰۲۴ منتشر شده باشد تا از نظر به‌روز بودن اطلاعات معتبر تلقی شود.
موضوع تحقیق	موضوع مقاله باید مرتبط با جنگ شناختی، مدیریت صحنه نبرد و تأثیرات آن بر روی جامعه

جدول شماره ۴. معیارهای ارزیابی مقالات	
معیارها	معیار پذیرش
	و رفتارها باشد.
روش‌شناسی	روش تحقیق باید از استانداردهای علمی پیروی کند و شامل روش‌های کمی یا کیفی معتبر باشد. در صورت وجود داده‌ها، تحلیل‌های آماری نیز مطلوب است.
اعتبار مطالعه	مقاله باید در یک ژورنال معتبر منتشر شده باشد که دارای نمایه‌سازی مناسب (Scopus، Web of Science و غیره) باشد و به بررسی آثاری از قبلی خود یا استنادهایی با اعتبار بالا توجه کند.

مرحله ۳: استخراج داده‌ها

داده‌ها از منابع منتخب با روش تحلیل محتوا استخراج شدند. برای هر منبع، خلاصه‌ای شامل کلیدواژه‌ها، مفاهیم اصلی و یافته‌ها تهیه شد. به عنوان مثال، از مقاله جوانی، محمد. (۱۴۰۰)، مفهوم "اعتماد به منابع اطلاعاتی" استخراج گردید. کد نویسی داده‌ها به صورت دستی و با استفاده از رویکرد استقرایی انجام شد و تم‌های مشترک شناسایی شدند.

مرحله ۴: تحلیل و تفسیر داده‌ها

داده‌های استخراج شده با رویکرد تحلیل محتوای استقرایی و انتقادی در سه گام اصلی جمع‌بندی شدند:

تلخیص کدها: از ۶۴ کد اولیه استخراج شده، کدها با محتوای مشابه یا هم‌پوشان ادغام شدند. به عنوان مثال، "تشخیص اطلاعات جعلی" و "سواد رسانه‌ای" در یک کد واحد ("تحلیل اطلاعات") ترکیب شدند که منجر به کاهش تعداد کدها به ۴۵ مورد شد.

دسته‌بندی در تم‌ها: این ۴۵ کد بر اساس قرابت مفهومی در ۶ تم اصلی (ادراک و شناخت، عواطف و احساسات، اعتقادات و ارزش‌ها، رفتار و کنش، ساختار اجتماعی و ارتباطات، محیط اطلاعاتی) سازمان‌دهی شدند. معیار دسته‌بندی، ارتباط هر کد با رفتار اجتماعی (تعاملات گروهی) یا نظامی (عملکرد عملیاتی) بود. مثلاً، "روحیه نیروها" در تم "عواطف و احساسات" قرار گرفت. تحلیل و نهایی‌سازی: روابط بین تم‌ها با تحلیل انتقادی بررسی شد؛ به عنوان مثال، ارتباط "انسجام اجتماعی" (ساختار اجتماعی) با "کنترل اطلاعات" (محیط اطلاعاتی) نشان داد که

مدیریت اطلاعات به تقویت رفتار اجتماعی کمک می‌کند. برای اطمینان از اعتبار، یافته‌ها توسط دو ارزیاب مستقل بازبینی شدند و توافق بین کدگذاری‌ها (جدول ۵) تأیید شد.

جدول شماره ۵. توافق‌های کدهای استخراجی					
کد (Code)	توصیف (Description)	ارزیاب‌ها	محقق	توافق (Agreement)	درصد توافق
CS01	منابع ادراک و شناخت	بله	بله	بله	۱۰۰
CS02	عواطف و احساسات	بله	بله	بله	۱۰۰
CS03	اعتقادات و ارزش‌ها	بله	بله	بله	۱۰۰
CS04	رفتار و کنش	بله	بله	بله	۱۰۰
CS05	ساختار اجتماعی و ارتباطات	بله	بله	بله	۱۰۰
CS06	محیط اطلاعاتی	بله	بله	بله	۱۰۰
CS07	عملیات روانی	خیر	بله	خیر	۰
CS08	جنگ الکترونیک	خیر	بله	خیر	۰

کنترل کیفیت مطالعات

در مرحله کنترل کیفیت مقالات، فرآیند دقیق و منظم ارزیابی مقالات شناسایی شده به‌منظور اطمینان از اعتبار و کیفیت آن‌ها انجام شد. پس از بررسی ۵۴ مقاله اولیه، این مقالات به جامعه خبرگی معرفی شدند تا بر مبنای برنامه مهارت‌های ارزیابی انتقادی که شامل ۱۰ سؤال کلیدی است، ارزیابی شوند. این سؤالات به جنبه‌های مختلف مقالات از جمله وضوح هدف تحقیق، روش‌شناسی، تجزیه و تحلیل داده‌ها، اعتبار و استناد به منابع معتبر توجه داشتند. هر مقاله توسط تیمی از کارشناسان و متخصصان در حوزه جنگ شناختی و مدیریت صحنه نبرد نمره‌گذاری شد و نمرات بین ۱ تا ۵ به آن‌ها اختصاص یافت.

در نهایت، مقالاتی که موفق به کسب حداقل ۲۵ امتیاز از ۵۰ امتیاز ممکن شدند، به‌عنوان مقالات باکیفیت بالا تأیید شدند. از میان ۵۴ مقاله بررسی شده، ۴۲ مقاله از این معیارها پاس کردند و از اعتبار علمی و محتوای مناسب برخوردار شدند. این مقالات اکنون به‌عنوان منابع معتبر برای استفاده در پروژه‌های تحقیقاتی و تحلیل‌های آینده در نظر گرفته خواهند شد.

سؤال پژوهش

۱- مؤلفه‌ها و شاخص‌های جنگ شناختی در مدیریت صحنه نبرد که بر رفتار اجتماعی و نظامی کارکنان تأثیر می‌گذارند کدامند؟

یافته‌های پژوهش

جمع‌بندی یافته‌ها در این پژوهش طی سه مرحله انجام شد تا از داده‌های پراکنده به چارچوبی منسجم برسیم:

کاهش و تلخیص کدها: از ۶۴ کد اولیه که از تحلیل محتوای ۶۰ منبع معتبر استخراج شده بود، ۱۹ کد به دلیل هم‌پوشانی یا عدم ارتباط مستقیم با مدیریت صحنه نبرد حذف شدند (مثلاً "تأثیرات اقتصادی" حذف شد). این تلخیص با مقایسه مفاهیم و اجماع ارزیابان انجام شد و ۴۵ کد باقی ماند (جدول ۶).

جدول ۶. شاخص‌های جنگ شناختی			
ردیف	مؤلفه اصلی جنگ شناختی	شاخص‌های تأثیرگذار	منابع
۱	ادراک و شناخت	سطح آگاهی عمومی	گیدنز، آنتونی (۱۳۸۹). جامعه‌شناسی، ترجمه حسن چاوشیان.
۲		اعتماد به منابع اطلاعاتی	جوانی، محمد (۱۴۰۱). علوم شناختی در جنگ شناختی.
۳		حساسیت به اطلاعات گمراه‌کننده	محبوب عشرت آبادی، حسن و شکوری، سعید (۱۴۰۱). جنگ شناختی مدرن: از شناخت در رزم تا عرضه جنگ شناختی.
۴		توانایی تحلیل اطلاعات	محمدی نجم، حسین. (۱۳۹۴). جنگ شناختی: بعد پنجم جنگ،
۵		تأثیر عوامل روانی بر ادراک	عباسی، علی و مرادیان، محسن (۱۳۸۶). قدرت نرم ج.ا.ا، مجموعه مقالات همایش تهدیدات نرم و هویت نظامی، دانشگاه افسری امام علی (ع).
۶		توانایی تشخیص اطلاعات واقعی از اطلاعات کاذب	جوانی، محمد (۱۴۰۱). علوم شناختی در جنگ شناختی.
۷		تأثیر پیش‌داوری‌ها	جیستان، ذبیح‌الله؛ پور اسد، یعقوب؛ جیستان، حسین و بغدادی، حمید

جدول ۶. شاخص‌های جنگ شناختی

ردیف	مؤلفه اصلی جنگ شناختی	شاخص‌های تأثیرگذار	منابع
		و تعصبات بر ادراک	(۱۳۹۶). شناخت آسیب‌ها و ارائه راه‌کارهای جنگ شناختی و ادراکی در فضای سایبری.
۸		نقش حافظه در شکل‌گیری ادراک	عباسی، علی و محسن مرادیان (۱۳۸۶). قدرت نرم ج.ا.ا، مجموعه مقالات همایش تهدیدات نرم و هویت نظامی.
۹		روحیه و انگیزه نیروها	محبوب عشرت‌آبادی، حسن و شکوری، سعید (۱۴۰۱). جنگ شناختی مدرن: از شناخت در رزم تا عرضه جنگ شناختی.
۱۰		ترس و اضطراب	گیدنز، آنتونی (۱۳۸۹). جامعه‌شناسی، ترجمه حسن چاوشیان.
۱۱		خستگی و فرسودگی	جیستان، ذبیح‌الله؛ پور اسد، یعقوب؛ جیستان، حسین و بغدادی، حمید (۱۳۹۶). شناخت آسیب‌ها و ارائه راه‌کارهای جنگ شناختی و ادراکی در فضای سایبری.
۱۲	عواطف و احساسات	امید و ناامیدی	گیدنز، آنتونی (۱۳۸۹). جامعه‌شناسی، ترجمه حسن چاوشیان.
۱۳		حس تعلق و وفاداری	گیدنز، آنتونی (۱۳۸۹). جامعه‌شناسی، ترجمه حسن چاوشیان.
۱۴		احساس گناه و شرم	مگوئن، س. و همکاران (۲۰۰۹). تأثیر کشتار در جنگ بر علائم سلامت روان و عملکردهای مرتبط ^۱ .
۱۵		خشم و انتقام‌جویی	محمدی نجم، حسین (۱۳۹۴). جنگ شناختی: بعد پنجم جنگ.
۱۶		احساس بی‌تفاوتی	خوزین، حسن (۱۴۰۰). میانی جنگ شناختی.
۱۷		ایدئولوژی حاکم	محمدی نجم، حسین (۱۳۹۴). جنگ شناختی: بعد پنجم جنگ.
۱۸		باورهای مذهبی	هالر، کریستین اچ. (۲۰۱۹). نیروی دریایی آینده - کاربردهای کوتاه‌مدت هوش مصنوعی ^۲ .
۱۹	اعتقادات و ارزش‌ها	ارزش‌های ملی و فرهنگی	گیدنز، آنتونی (۱۳۸۹). جامعه‌شناسی، ترجمه حسن چاوشیان.
۲۰		نگرش نسبت به دشمن	محبوب عشرت‌آبادی، حسن و شکوری، سعید (۱۴۰۱). جنگ شناختی مدرن: از شناخت در رزم تا عرضه جنگ شناختی.
۲۱		وفاداری به رهبری	گیدنز، آنتونی (۱۳۸۹). جامعه‌شناسی، ترجمه حسن چاوشیان.
۲۲		نقش سنت‌ها و آداب‌ورسوم	برنال، آلونسو و همکاران (۲۰۲۰). جنگ شناختی: حمله‌ای به حقیقت و اندیشه ^۳ .

1. Maguen, S. et al. (2009). The impact of killing in war on mental health symptoms and related functioning.

2. Heller, Christian H. (2019). The Future Navy—Near-Term Applications of Artificial Intelligence.

3. Bernal, Alonso et al. (2020). Cognitive Warfare: An Attack on Truth and Thought.

جدول ۶. شاخص‌های جنگ شناختی

ردیف	مؤلفه اصلی جنگ شناختی	شاخص‌های تأثیرگذار	منابع
۲۳	رفتار و کنش	تأثیر باورهای مذهبی بر رفتار سیاسی	جیستان، ذبیح الله؛ پور اسد، یعقوب؛ جیستان، حسین و بغدادی، حمید (۱۳۹۶). شناخت آسیب‌ها و ارائه راه کارهای جنگ شناختی و ادراکی در فضای سایبری.
۲۴		اهمیت هویت ملی	محمدی نجم، حسین (۱۳۹۴). جنگ شناختی: بعد پنجم جنگ.
۲۵		تمایل به همکاری یا مقاومت	کلاوری، برنارد و همکاران. (۲۰۲۱). جنگ شناختی ۱.
۲۶		میزان مشارکت در فعالیت‌های نظامی	جیستان، ذبیح الله؛ پور اسد، یعقوب؛ جیستان، حسین و بغدادی، حمید (۱۳۹۶). شناخت آسیب‌ها و ارائه راه کارهای جنگ شناختی و ادراکی در فضای سایبری.
۲۷		پراکندگی یا انسجام نیروهای دشمن	جوانی، محمد (۱۴۰۱). علوم شناختی در جنگ شناختی.
۲۸		توانایی انجام عملیات	خوزین، حسن (۱۴۰۰). میانی جنگ شناختی.
۲۹		تمایل به پیروی از گروه	گیدنز، آنتونی (۱۳۸۹). جامعه‌شناسی، ترجمه حسن چاوشیان.
۳۰		مقاومت در برابر تغییر	هلمر، کریستین اچ (۲۰۱۹). نیروی دریایی آینده - کاربردهای کوتاه‌مدت هوش مصنوعی.
۳۱		رفتارهای خشونت‌آمیز	کلاوری، برنارد و همکاران (۲۰۲۱). جنگ شناختی.
۳۲	ساختار اجتماعی و ارتباطات	انسجام اجتماعی	جیستان، ذبیح الله؛ پور اسد، یعقوب؛ جیستان، حسین و بغدادی، حمید (۱۳۹۶). شناخت آسیب‌ها و ارائه راه کارهای جنگ شناختی و ادراکی در فضای سایبری.
۳۳		ساختار قدرت	محبوب عشرت آبادی، حسن و شکوری، سعید (۱۴۰۱). جنگ شناختی مدرن: از شناخت در رزم تا عرضه جنگ شناختی.
۳۴		شبکه‌های ارتباطی	جوانی، محمد. (۱۴۰۱). علوم شناختی در جنگ شناختی، تهران: نو اندیشان دنیای کتاب.
۳۵		نفوذ رسانه‌ها	صادقی، علی و هادیان، زهرا (۱۳۹۴). نقش رسانه در جنگ نرم، پویش در آموزش نیروی انسانی

جدول ۶. شاخص‌های جنگ شناختی			
شماره	مؤلفه اصلی جنگ شناختی	شاخص‌های تأثیرگذار	منابع
۳۶		تأثیر رهبران افکار عمومی	گیدنز، آنتونی (۱۳۸۹). جامعه‌شناسی، ترجمه حسن چاوشیان.
۳۷		نقش رهبران غیررسمی	گیدنز، آنتونی (۱۳۸۹). جامعه‌شناسی، ترجمه حسن چاوشیان.
۳۸		تأثیر شایعات و اخبار جعلی	اسمیت، جی. ای. (۲۰۲۳). استراتژی‌های جنگ شناختی: عصر جدید روانشناسی نظامی ۱.
۳۹		اهمیت شبکه‌های اجتماعی	عباسی، علی و مرادیان، محسن (۱۳۸۶). قدرت نرم ج.ا.ا.
۴۰	محیط اطلاعاتی	کیفیت اطلاعات	صادقی، علی و هادیان، زهرا (۱۳۹۴). نقش رسانه در جنگ نرم، پویش در آموزش نیروی انسانی
۴۱		سرعت انتشار اطلاعات	جوانی، محمد. (۱۴۰۱). علوم شناختی در جنگ شناختی.
۴۲		حجم اطلاعات	خوزین، حسن (۱۴۰۰). میانی جنگ شناختی.
۴۳		کنترل و مدیریت اطلاعات	جوانی، محمد. (۱۴۰۱). علوم شناختی در جنگ شناختی.
۴۴		تأثیر جنگ سایبری	عباسی، علی و مرادیان، محسن (۱۳۸۶). قدرت نرم ج.ا.ا. برنال، آلونسو و همکاران (۲۰۲۰). جنگ شناختی: حمله‌ای به حقیقت و اندیشه.
۴۵		اهمیت سواد رسانه‌ای	صادقی، علی و هادیان، زهرا (۱۳۹۴). نقش رسانه در جنگ نرم، پویش در آموزش نیروی انسانی.

سازمان‌دهی در مؤلفه‌ها: این ۴۵ کد بر اساس ارتباطشان با رفتار اجتماعی (مانند انسجام گروهی) و نظامی (مانند روحیه) در ۶ مؤلفه اصلی دسته‌بندی شدند. برای مثال، کدهای "سواد رسانه‌ای" و "تشخیص اطلاعات" در مؤلفه "ادراک و شناخت" قرار گرفتند، زیرا به تحلیل اطلاعات توسط نیروها مربوط بودند.

1. Smith, J. A. (2023). Cognitive warfare strategies: A new age of military psychology.

استنتاج و تحلیل روابط: با تحلیل انتقادی، وزن و اهمیت هر مؤلفه در مدیریت صحنه نبرد ارزیابی شد. به عنوان مثال، ارتباط بین "کنترل اطلاعات" (محیط اطلاعاتی) و "انسجام اجتماعی" (ساختار اجتماعی) نشان داد که مدیریت صحیح اطلاعات، تعاملات گروهی را تقویت می‌کند. این فرآیند تضمین کرد که یافته‌ها به صورت نظام‌مند و مبتنی بر داده‌ها جمع‌بندی شوند و قابلیت تکرار در سناریوهای مشابه را داشته باشند.

یافته‌های تحقیق نشان می‌دهد که جنگ شناختی، از طریق تأثیرگذاری بر ادراک، رفتار و تصمیم‌گیری نیروها، می‌تواند نقش تعیین‌کننده‌ای در موفقیت یا شکست عملیات نظامی داشته باشد. یکی از مؤلفه‌های کلیدی در مدیریت صحنه نبرد، ادراک و شناخت نیروها است. شاخص‌هایی نظیر سطح آگاهی عمومی، اعتماد به منابع اطلاعاتی و توانایی تحلیل اطلاعات به عنوان عوامل تعیین‌کننده در عملکرد نیروها شناخته شده‌اند. نتایج تحقیق حاکی از آن است که آگاهی نیروها از ماهیت جنگ شناختی و توانایی آن‌ها در تحلیل اطلاعات دریافتی، موجب کاهش تأثیر اطلاعات گمراه‌کننده و تصمیم‌گیری بهتر در میدان نبرد می‌شود. تشخیص اطلاعات واقعی از اطلاعات کاذب نیز به عنوان یکی دیگر از شاخص‌های حیاتی شناسایی شده است که در جلوگیری از سردرگمی و اشتباه در تصمیم‌گیری نیروها نقش اساسی دارد.

در بُعد روان‌شناختی، مؤلفه‌هایی نظیر روحیه، انگیزه و عواطف نیروها و شاخص‌هایی مانند ترس، اضطراب، خستگی و احساس امید یا ناامیدی تأثیر مستقیمی بر عملکرد نیروها در صحنه نبرد دارند. تحقیق نشان می‌دهد که انتشار شایعات و اخبار منفی در محیط نبرد می‌تواند به کاهش روحیه و افزایش اضطراب نیروها منجر شود؛ بنابراین، کنترل فضای اطلاعاتی و انتقال پیام‌های انگیزشی و مثبت از سوی فرماندهان می‌تواند در حفظ روحیه و پایداری نیروها نقش کلیدی ایفا کند.

در سطح اجتماعی، انسجام نیروها و تمایل به همکاری گروهی به عنوان یکی از مهم‌ترین مؤلفه‌های مدیریت صحنه نبرد شناخته شده است. شاخص‌هایی نظیر میزان مشارکت نیروها در فعالیت‌های نظامی و تمایل به پیروی از گروه نشان‌دهنده اهمیت هماهنگی و انسجام در افزایش کارایی نیروها است. همچنین، نقش رهبران رسمی و غیررسمی و تأثیر آن‌ها بر انسجام و اعتماد نیروها در تصمیم‌گیری‌های کلان صحنه نبرد، از دیگر یافته‌های تحقیق به شمار می‌رود.

در حوزه ساختارهای اطلاعاتی، مؤلفه‌هایی نظیر کیفیت اطلاعات، سرعت انتشار اطلاعات و مدیریت حجم اطلاعات تأثیر مستقیمی بر موفقیت عملیات دارند. یافته‌ها نشان می‌دهند که مدیریت صحیح اطلاعات در میدان نبرد، با جلوگیری از انتشار اخبار گمراه‌کننده و ارائه اطلاعات صحیح و دقیق، می‌تواند بر تصمیم‌گیری فرماندهان و عملکرد نیروها اثر مثبت داشته باشد. همچنین، اهمیت سواد رسانه‌ای به عنوان شاخصی مهم در توانمندی نیروها برای تشخیص اطلاعات معتبر از اطلاعات جعلی، مورد تأکید قرار گرفته است.

درنهایت، مؤلفه‌های مرتبط با ساختار سایبری و نقش شبکه‌های اجتماعی نیز در مدیریت صحنه نبرد برجسته هستند. شاخص‌هایی مانند نفوذ رسانه‌ها، شایعات و کیفیت فضای اطلاعاتی نشان می‌دهند که استفاده هوشمندانه از فضای سایبری و رسانه‌ها می‌تواند در هدایت افکار عمومی و کاهش تأثیرات منفی جنگ شناختی مؤثر باشد. ایجاد زیرساخت‌های مقاوم در برابر حملات سایبری و نظارت دقیق بر محتواهای منتشرشده، از اقدامات حیاتی برای مقابله با این تهدیدات در صحنه نبرد است.

یافته‌های این پژوهش نشان می‌دهند که جنگ شناختی از طریق مؤلفه‌ها و شاخص‌های شناسایی شده، بر رفتار اجتماعی و نظامی کارکنان تأثیر می‌گذارد. رفتار اجتماعی که شامل انسجام گروهی و تعاملات نیروها است، تحت تأثیر عواملی مانند اعتماد به منابع اطلاعاتی و نفوذ رسانه‌ها قرار دارد. رفتار نظامی نیز که به عملکرد عملیاتی و روحیه نیروها اشاره دارد، از طریق شاخص‌هایی مانند توانایی تحلیل اطلاعات و مدیریت عواطف تحت تأثیر قرار می‌گیرد. این تحلیل دوجانبه، تأثیرات جنگ شناختی را در ابعاد فردی و گروهی روشن می‌کند.

جنگ شناختی نه تنها بر ادراک و رفتار فردی نیروها اثر می‌گذارد، بلکه در سطح جمعی و سازمانی نیز تأثیرات قابل توجهی دارد. به عنوان مثال، مؤلفه "ساختار اجتماعی و ارتباطات" نشان‌دهنده اهمیت انسجام اجتماعی و شبکه‌های ارتباطی در مقابله با تهدیدات شناختی است. انسجام اجتماعی، به عنوان یک شاخص کلیدی، از طریق تقویت اعتماد بین نیروها و کاهش تأثیر شایعات و اخبار جعلی، پایداری یگان‌ها را در صحنه نبرد افزایش می‌دهد.

همچنین، مؤلفه "محیط اطلاعاتی" بر نقش سامانمند مدیریت اطلاعات در موفقیت عملیات تأکید دارد. شاخص‌هایی مانند کنترل اطلاعات و تأثیر جنگ سایبری نشان می‌دهند که یک

زیرساخت اطلاعاتی مقاوم می‌تواند از انتشار اطلاعات گمراه‌کننده جلوگیری کرده و تصمیم‌گیری استراتژیک را در سطح کلان بهبود بخشد (برنال و همکاران، ۲۰۲۰). این یافته‌ها حاکی از آن است که جنگ شناختی فراتر از سطح فردی، به هماهنگی سازمانی و انعطاف‌پذیری استراتژیک نیز وابسته است.

نتیجه‌گیری و پیشنهادها

این پژوهش در پاسخ به سؤال اصلی "مؤلفه‌ها و شاخص‌های جنگ شناختی در مدیریت صحنه نبرد که بر رفتار اجتماعی و نظامی کارکنان تأثیر می‌گذارند کدامند؟"، بر اساس جدول ۶ و یافته‌ها، ۶ مؤلفه کلیدی و شاخص‌های مرتبط را شناسایی کرد که نه تنها رفتار کارکنان را شکل می‌دهند، بلکه اهمیت راهبردی این حوزه را در نبردهای مدرن برجسته می‌سازند. مؤلفه ادراک و شناخت با شاخص‌هایی چون "سطح آگاهی عمومی"، "اعتماد به منابع اطلاعاتی" و "توانایی تحلیل اطلاعات"، رفتار نظامی را از طریق بهبود تصمیم‌گیری و کاهش سردرگمی عملیاتی تقویت می‌کند و رفتار اجتماعی را با افزایش مقاومت در برابر اطلاعات گمراه‌کننده و تقویت اعتماد گروهی ارتقا می‌دهد. این مؤلفه نشان‌دهنده آن است که در عصر اطلاعات، توانایی تشخیص حقیقت از دروغ برای موفقیت عملیات حیاتی است. مؤلفه عواطف و احساسات با شاخص‌های "روحیه و انگیزه نیروها"، "ترس و اضطراب" و "امید و ناامیدی"، رفتار نظامی را با حفظ پایداری در شرایط بحرانی و رفتار اجتماعی را با تقویت حس تعلق و انسجام گروهی تحت تأثیر قرار می‌دهد که در میدان نبرد پرتنش امروزی، عاملی تعیین‌کننده در جلوگیری از فروپاشی یگان‌هاست. مؤلفه اعتقادات و ارزش‌ها از طریق شاخص‌هایی مانند "ارزش‌های ملی و فرهنگی" و "وفاداری به رهبری"، رفتار اجتماعی را با افزایش همکاری و همبستگی و رفتار نظامی را با ثبات در اجرای دستورات شکل می‌دهد و این نشان می‌دهد که باورها و هویت جمعی در برابر تلاش‌های شناختی دشمن، سپری دفاعی ایجاد می‌کنند. مؤلفه رفتار و کنش با شاخص‌های "تمایل به همکاری یا مقاومت" و "توانایی انجام عملیات"، رفتار نظامی را با آمادگی عملیاتی بالا و رفتار اجتماعی را با مشارکت فعال در فعالیت‌های گروهی بهبود می‌بخشد که برای هماهنگی سریع و مؤثر در صحنه نبرد ضروری است. مؤلفه ساختار اجتماعی و ارتباطات با شاخص‌های "انسجام

اجتماعی" و "تأثیر رهبران افکار عمومی"، رفتار اجتماعی را با تقویت تعاملات و هماهنگی گروهی و رفتار نظامی را با افزایش پیروی از رهبری ارتقا می‌دهد و این مؤلفه بر اهمیت شبکه‌های ارتباطی و رهبری در خنثی‌سازی شایعات تأکید دارد. در نهایت، مؤلفه محیط اطلاعاتی با شاخص‌های "کنترل و مدیریت اطلاعات" و "سواد رسانه‌ای"، رفتار نظامی را با کاهش تأثیر اخبار جعلی و بهبود دقت استراتژیک و رفتار اجتماعی را با مدیریت تعاملات در برابر نفوذ رسانه‌ها تقویت می‌کند که در دنیای دیجیتال امروز، جایی که اطلاعات به سلاح تبدیل شده، حیاتی است.

اهمیت این پژوهش در آن است که جنگ شناختی به‌عنوان یک بعد نوین و پیچیده در نبردهای مدرن، فراتر از درگیری‌های فیزیکی، ذهن و رفتار کارکنان را هدف قرار می‌دهد و می‌تواند بدون شلیک حتی یک گلوله، سرنوشت عملیات را رقم بزند. این یافته‌ها نشان می‌دهند که موفقیت در مدیریت صحنه نبرد نه تنها به تسلیحات و تاکتیک‌ها، بلکه به توانایی مدیریت ادراک، عواطف و اطلاعات در میان نیروها وابسته است. در عصری که شایعات و اطلاعات نادرست با سرعت نور منتشر می‌شوند، نادیده گرفتن این مؤلفه‌ها می‌تواند به شکست استراتژیک منجر شود، درحالی‌که تقویت آن‌ها، از طریق آموزش، زیرساخت‌های اطلاعاتی و رهبری مؤثر، قدرت دفاعی و تهاجمی را به‌طور چشمگیری افزایش می‌دهد. این پژوهش با ارائه چارچوبی جامع، راه را برای توسعه راهبردهای مقابله‌ای باز می‌کند که می‌توانند در برابر تهدیدات شناختی، انسجام و کارایی نیروها را حفظ کنند.

به‌طور کلی، این تحقیق نشان می‌دهد که موفقیت در مدیریت صحنه نبرد در جنگ شناختی، نیازمند رویکردی جامع است که تمامی مؤلفه‌های فردی، اجتماعی، روان‌شناختی و اطلاعاتی را در برگیرد. هماهنگی میان آموزش نیروها، مدیریت فضای اطلاعاتی، تقویت روحیه و انسجام اجتماعی و بهره‌گیری از ظرفیت‌های سایبری می‌تواند از آسیب‌پذیری‌ها کاسته و احتمال پیروزی در میدان نبرد را به میزان چشمگیری افزایش دهد.

تکرارپذیری و تعمیم‌پذیری یافته‌ها: این پژوهش با استفاده از روش فراترکیب، چارچوبی نظام‌مند برای شناسایی مؤلفه‌ها و شاخص‌های جنگ شناختی ارائه کرده است که قابلیت تکرار در مطالعات مشابه را دارد. شفافیت در مراحل استخراج و تحلیل داده‌ها (جدول ۳) و معیارهای انتخاب منابع (جدول ۵) امکان بازآفرینی این فرآیند را در سناریوهای دیگر فراهم می‌کند.

به عنوان مثال، شاخص‌هایی مانند "توانایی تحلیل اطلاعات" و "انسجام اجتماعی" می‌توانند در عملیات نظامی دیگر یا حتی در زمینه‌های غیرنظامی (مانند مدیریت بحران‌های اجتماعی) آزمایش شوند، مشروط بر اینکه شرایط زمینه‌ای (مانند دسترسی به اطلاعات و وجود تهدیدات شناختی) مشابه باشد. پیشنهاد می‌شود پژوهشگران آتی این چارچوب را در بسترهای متنوع‌تر اعمال کنند تا تعمیم‌پذیری آن تأیید شود.

پیشنهادهای

۱. ایجاد همکاری‌های بین‌رشته‌ای میان علوم اجتماعی، روانشناسی و علوم نظامی به منظور توسعه بهتر استراتژی‌های جنگ شناختی.
۲. تدوین برنامه‌های آموزشی گسترده برای ارتقاء مهارت‌های روانی و شناختی نیروهای مسلح، با تأکید بر تکنیک‌های مقابله با استرس.
۳. فراهم‌سازی دسترسی به فناوری‌های نوین مانند داده‌های کلان و هوش مصنوعی برای تحلیل‌ها و تصمیم‌گیری‌های مؤثرتر در جنگ شناختی.
۴. بررسی تأثیرات رسانه‌های اجتماعی بر روند جنگ شناختی و توسعه استراتژی‌های هدفمند برای مقابله با تهدیدات اطلاعاتی.
۵. انجام پژوهش‌های عمیق و سیستماتیک برای بررسی پیامدهای جنگ شناختی بر جوامع و فرهنگ‌های مختلف و تطابق با شرایط محلی.
۶. تدوین و پیاده‌سازی استراتژی‌های تبلیغاتی قابل اعتماد برای تقویت افکار عمومی به نفع امنیت ملی.
۷. ایجاد سامانه‌های ارتباطی مؤثر برای تبادل اطلاعات درون‌سازمانی و بین‌سازمانی در راستای بهبود هماهنگی در فعالیتهای جنگ شناختی.

فهرست منابع

- ابراهیمی‌فر، طاهره. (۱۳۹۸). «نقش رسانه در تصویرسازی منفی از مسلمانان و غرب در عرصه ارتباطات سیاسی». مطالعات سیاسی جهان اسلام، ۸(۱)، ۲۵-۴۹. doi: 10.30479/psiw.2019.9062.2304

- باقری، محمد؛ مطهری، احمد و شکیب، علیرضا. (۱۴۰۰). «چگونگی فرماندهی و کنترل صحنه جنگ‌های آینده با تأکید بر دکتین نظامی و تعیین راهبردهای دفاعی مناسب ج.ا.ایران». تهدید پژوهی، ۲(۲)، ۱۶۰-۲۰۶.
- بیانات مقام معظم رهبری در مراسم دانش‌آموختگی دانشگاه‌های افسری ۱۴۰۱/۷/۱۱. <https://khl.ink/f/51048>.
- ترابی، قاسم و طاهری زاده، محمد ناصر (۱۴۰۰). «انقلاب سایبری و تحول مفهوم جنگ اطلاعاتی در عرصه روابط بین الملل». فصلنامه مطالعات بین‌المللی، ۱۷(۴)، ۴۷-۶۵. doi: 10.22034/isj.2021.279939.1432
- جاودانی مقدم، مهدی (۱۳۹۰). «از واقعیت تا ابر واقعیت: نقش رسانه‌های غربی در بازنمایی بیداری اسلامی در خاورمیانه». فصلنامه علمی رسانه، ۲۲(۳-۴)، ۴۵-۶۵.
- جوانی، محمد (۱۴۰۱). «علوم شناختی در جنگ شناختی». تهران: انتشارات نواندیشان دنیای کتاب.
- چیستان، ذبیح الله؛ پوراسد، یعقوب؛ چیستان، حسین و بغدادی، حمیده (۱۳۹۵). «شناخت آسیب‌ها و ارائه راه کارهای جنگ شناختی و ادراکی در فضای سایبری». نخستین کنفرانس ملی تحقیقات بین‌رشته‌ای در مهندسی کامپیوتر، برق، مکانیک و میکاترونیک، قزوین. <https://civilica.com/doc/539792>.
- خلف زاده، رشید؛ خوزین، حسن و شریفی، منوچهر (۱۴۰۰). «راه‌های مقابله بانفوذ فرهنگی دشمن از منظر مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی)». مطالعات دفاع مقدس، ۷(۱)، ۱۵۹-۱۸۱.
- خرازی، آذر و احسانی، نرگس (۱۳۸۸). «جریان شناسی جهانی رسانه‌های بزرگ». تهران: معاونت پژوهشی دانشگاه آزاد اسلامی.
- خوزین، حسن (۱۴۰۰). «میانی جنگ شناختی». تهران: انتشارات آرمان پژوه، چاپ اول.
- رضایی، محسن؛ رشید، غلامعلی و پورداستان، احمدرضا (۱۳۹۹). «مؤلفه‌ها و ویژگی‌های فرماندهی و کنترل هوشمند در صحنه نبرد». علوم و فنون نظامی، ۱۶(۵۴)، ۱۴۹-۱۷۱. doi: 10.22034/qjms.2021.243882
- سلطانی، فرزاد؛ محمدی منفرد، حسن و جاودانی مقدم، مهدی (۱۴۰۱). «بررسی کاربرد جنگ شناختی در حوزه‌های عملیاتی سازمان ناتو». فصلنامه محیط‌شناسی راهبردی ج.ا.ایران، ۶(۴)، ۱۵۴-۱۷۸.
- سیاهپوش، امیر (۱۳۹۹). «بررسی دستاوردهای اقتصادی انقلاب اسلامی ایران». فصلنامه سیاست، ۵۰(۳)، ۸۶۱-۸۸۱. doi: 10.22059/jpq.2020.39350.1006200
- قیامی، سید برات؛ سجادی اصیل، وحید و مصدق، مسعود (۱۳۹۹). «معماری سازمانی جنگ شناختی در ارتش جمهوری اسلامی ایران». دوفصلنامه بازی جنگ، ۳(۷)، ۱۳۳-۱۵۲. doi: 10.22034/ijwg.2021.154317
- شاملو رضا، رضازاده مصطفی (۱۴۰۳). «شناسایی و اولویت‌بندی کارکردهای سیاسی فضای مجازی (شبکه‌های اجتماعی) در جنگ شناختی». فصلنامه علمی راهبرد دفاعی، ۲۲(۸۵)، ۱۰۵-۱۲۹.
- صادقی، علی و هادیان، زهرا (۱۳۹۴). «نقش رسانه در جنگ نرم با نگاهی به جمهوری اسلامی ایران». پویا در آموزش علوم انسانی، ۱(۱)، ۱-۱۱.
- صفری شالی، رضا و طوافی، پویا (۱۳۹۷). «بررسی میزان امید به آینده و عوامل مؤثر بر آن در بین شهروندان تهرانی». برنامه‌ریزی رفاه و توسعه اجتماعی، ۹(۳۵)، ۱۱۷-۱۵۷. doi: 10.22054/qjsd.2018.9312

- عباسی، علی و مرادیان، محسن (۱۳۸۶). «قدرت نرم ج.ا.ا. مجموعه مقالات همایش تهدیدات نرم و هویت نظامی». تهران: انتشارات دانشگاه افسری امام علی (ع).
- عراقی، عبدالله؛ بیدگلی، محمد و رجبی‌ده برزوئی، اصغر (۱۴۰۱). «واکاوی اهداف جنگ شناختی دشمن و راهکارهای تاب‌آوری مقابله با آن با تاکید بر آموزه‌های قرآن». فصلنامه علمی مطالعات دفاع مقدس، ۸(۴)، ۱۶۲-۱۴۳.
- گیدنز، آنتونی (۱۳۸۹). «جامعه‌شناسی، ترجمه حسن چاوشیان». تهران: نشر نی.
- محبوب‌عشرت آبادی، حسن و شکوری مغانی، سعید (۱۴۰۱). «جنگ شناختی مدرن: از شناخت در رزم تا عرضه جنگ شناختی». فصلنامه علمی مطالعات منابع انسانی، ۱۲(۲)، ۱۵۶-۱۸۰.
- محمدی نجم، حسین (۱۳۹۴). «جنگ شناختی: بعد پنجم جنگ». تهران: موسسه آموزشی و تحقیقاتی صنایع دفاعی.
- Bernal, Alonso et al. (2020). Cognitive Warfare: An Attack on Truth and Thought. Innovation Hub, available in: https://2050.su/wp-content/uploads/bg_forreaders/cognitive-warfare-an-attack-on-truth-and-thought_587.pdf
- Claverie, B., & Du Cluzel, F. (2021). Le cognitive warfare et l'avènement du concept de «guerre cognitive». Cognitive Warfare, la guerre cognitive, 1-1.
- Friedman L. Thomas (2002). Wall of Ideas, <https://www.nytimes.com/2002/06/02/opinion/war-of-ideas.html>, New York Times, March 3.
- Gat, A. (2006). A History of Military Thought: From the Enlightenment to the Cold War. Oxford University Press.
- Heller, C. H. (2019). The future navy—near-term applications of artificial intelligence. Naval War College Review, 72(4), 7.
- Hoffman, F. G. (2007). Conflict in the 21st century: The rise of hybrid wars (p. 51). Arlington: Potomac Institute for Policy Studies.
- https://doi.org/10.1007/978-3-030-02866-4_54-1
- Luca, P. (2022). Military Behavioral Sciences: An Introduction (pp. 1–15). Springer eBooks.
- Maguen, S., Metzler, T. J., Litz, B. T., Seal, K. H., Knight, S. J., & Marmar, C. R. (2009). The impact of killing in war on mental health symptoms and related functioning. *Journal of Traumatic Stress*, 22(5), 435-443. <https://doi.org/10.1002/jts.20451>
- Pastor, A. (2024). Cognitive warfare. HAL Science (online). Retrieved from <https://hal.science/hal-04420986>
- Peets, K. (2008). Social Cognition and Behavior in Relationship Context. <https://www.utupub.fi/handle/10024/39379>
- Rancière, J. (2017). The Ignorant Schoolmaster: Five Lessons in Intellectual Emancipation. Stanford University Press.
- Sandelowski, M. & Barroso, J. (2007). Handbook for Synthesizing Qualitative Research. New York: Springer Publishing Company.
- Smith, J. A. (2023). Cognitive warfare strategies: A new age of military psychology. *International Journal of Military Science*, 10(2), 123-135.

